

Egérutak

A 90 éve született Czine Mihály emlékezete

Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és ahogy visszaemlékszik rá, amikor el akarja mesélni.

Gabriel García Marquez

Czine Mihállyal úgy tízéves korom táján, az 1960-as évtized vége felé találkoztam először apám oldalán, az akkoriban még szinte menetrendszerű lelki fölmagasztosulásaim célegyenese előtt, az alsó-vízivárosi Markovits Iván és a Fő utca sarkán. Mert azon a nagyjából háromszáz méternyi mesébe illő útszakaszon, amely a Batthyány téri Vásárcsarnok és az Állami Népi Együttes Corvin téri székháza között tartott az ígézetében hosszú esztendőkön át, olyan szédítő, egyben fölemelő baráti összecsendüléseknek, a gyakran sietős gesztusokon is át-átsejtlő kifinomult emberi minőségeknek lehettem előbb csak fölfedező, később már fölesküdtött híve is, amilyeneknek ilyen nagyságrendben később már soha sehol. A magam módján pontosan tudtam, hogy minden, ami e tekintetben addig ösztönösen fölépült bennem, ott, ebben a felületesség látszatát keltő, ennek ellenére mélyen személyes terepen és tetőtől talpig rám szabott szellemi közegben nyerte el jutalmát, s ismert rá valamiféle magasabb értelemre.

Isten ments, hogy az ösztönösség örvén a pedagógiát is belekeverjem, ám a nagy ok, ami számomra mindezt lehetővé tette, tagadhatatlanul neveléstani kategória, és személyes példaadásnak nevezik ma is, persze leginkább azok, akik még tartanak róla valamit egyáltalán. Ám a recept – a legfőbb hozzávaló kivételével – még fél évszázad mögül visszatekintve sem tűnik különösebben bonyolultnak. Végy egy a maga köreiben hallatlanul sikeres, ám még annál is jóval karizmatikusabb apát, és ne csinálj egyebet, csak figyeld. Szerencsés esetben még gyerekként ráérezhetsz, hogy a legnagyobb szerűbbnek éppen azokban az irányokban semleges élethelyzetekben mutatkozik, amelyekben senki másnak, csupán önmagának kell megfeleljen, hiszen te még mit sem tudhatsz arról, hogy a hamisítatlan karizma miként tartja féken a túlgondolt keresettséget, de a személyiség bástyái mögül kukucskáló kotnyeles hitelveket éppúgy, mint a teremtő rögtönzésekbe is belerondítani képes didaktikát. Mert mindezek együttes hiányának megnevezhetetlen, ám egészen különleges elegyével fegyverez le

LÉKA GÉZA (1957) Budapesten élő költő, író, a *Hitel* szerkesztője. Utóbbi kötete: *Árva ragyogás* (Hitel Könyvműhely, 2016).

végérvényesen. S amint ezt megérzed magad körül, már nyert ügyed van, s többé nincs más dolgod, mint nem veszíteni őt szem elől, ragyogni vele mindenütt, és büszkének lenni rá, amíg csak megadatik. De bártan mondhatom immár többes számban is: rájuk, mert ezen a ponton a történet két szála is összeér, hiszen míg Czine Mihály Magyarország Vőfélye volt egykor Farkaslakától Clavelandig – ahogyan Csoóri Sándor oly találóan nevezte őt –, addig apám az ugyancsak világhíró *Ecseri lakodalmásé* Kínától Kanadáig. Ilyenformán s ebbéli, szegről-végről mégis csak „kollegiális” minőségükben válhattak egymás híveivé, még valamikor az ötvenes évek vége felé, a mindkettőjük irányában mélyen elkötelezett íróbarát, Szeberényi Lehel közbenjárásával, aki megadva a módját, első koccintásukat is levezényelte a legszebb nevű honi borozó, a Corvin téri *Csillogó* söntéspultja előtt.

Szóval, midőn első ízben láthattam őket együtt, még mindketten innen voltak a negyvenen (apám három nap híján egy évvel öregebb), ennek minden ékességét büszkén viselve magukon. Jól emlékszem a pillanatra, mert alig hittem a szememnek, sőt – köszönhetően a Nobel-díjas kolumbiai nagymester mottóul választott fölszabadító lényeglátásának – már az is dereng valahonnan, mintha azonmód nagyanyám jutott volna eszembe, aki billegő ügyekben mindig a régi öregek kívülállásukban is csalhatatlan megérzéseire hagyatkozott, mert a fölém tornyosuló látvány leglényegét valószínűleg ők írhatták volna le a legpontosabban. Talán valahogy így: kutya tudja, kik ezek, de ordít róluk, hogy valakik. Ez a körénk sűrűsödő, szinte tapintható erőter pedig érthető módon engem vonzott a legerősebben. Azt azért tudni kell, hogy akkortájt ilyen impozáns termettel (Czine 190, apám 187 centire nőtt) nem sokan ölelkeztek s lapogatták egymást harsány Miskázások és Gézámozások közepette, dologidőben is fennköltén fütyülve a külvilágra, ahogyan csak egy hodászi és egy bánrévei világfítól telik a gögös fővárosi csődületben, az őket hol ámuldozva, hol meg bosszankodva kerülgető, vibráló gyalogosforgalomban. Azóta sem tudok szabadulni a gondolatától: ami energia ott néhány perc leforgása alatt kikerült a légkörbe, azt még a KFKI tudós mérnökei sem hagyhatták figyelmen kívül. Mire csordultig telve ismét ott lépdeltem apám mellett a varázslatos útszakaszon, már tisztában voltam vele, hogy ez a még nála is hatalmasabb szatmári Miska, akinek a markában szinte az egész karom eltűnt az imént, egy tízgyermekes juhászember fia, és akinek édesapja magával a nagy Ady Endrével született egyazon esztendőben, ő meg nem messze innen, egyetemistáknak oktatja a magyar irodalmat. Szó, ami szó, a bűvös évszámot nehezen tudtam a helyére igazítani, egy pillanatra meg is akasztott, hiszen még bánrévei nagyanyám édesanyja is csak egy évvel később, 1878-ban jött a világra. Ám az én mellkasom ettől még zavartalanul repedezett tovább a büszkeségtől. Boldogan vettem tudomásul, hogy szinte levegőbe emel az ismerős érzés, amely a Fő utcát járva még sosem hagyott cserben, s abban a percben alighanem arra is mérget vettem volna, hogy a legnagyobb elismerést kiváltó emberi teljesítmény semmi másnak, mint az erős szándéknak és a sziklaszilárd jellemnek köszönhető.

Hogy ezt magamtól szűrtem-e le, vagy apám kanyarította így a friss tapasztalatot, abban ma sem vagyok biztos, de inkább ez utóbbi a valószínű, mert amiképpen áradó természetességét, úgy az annak szöges ellentétéként is megjeleni képes „előremutató” szándékait is valahogy mindig kiszagoltam, és azoktól már korántsem voltam annyira elragadtatva. Mert ahogy abban a bizonyos nagykönyvben meg vagyon írva, aminek ő egyszer kiszabta az útját, az többé nem vehetett más irányt.

Nem sokkal később, 70 tavaszán például arról döntött önhatalmúlag, állítása szerint mély és felelősségteljes meggyőződéssel, hogy lett légyen majd bárhogyan, még az is sokkalta elfogadhatóbb lesz annál, mint hogy a jövő év szeptemberétől esedékes középiskolai tanulmányaimat – leghőbb vágyamat beteljesítve – az Operaházzal szemben, az Állami Balett Intézet néptánc tagozatán kezdeném meg. A köztes esztendő éppen ahhoz volt elegendő, hogy mégse nyeljen el a föld mindenestől, és az adott időre – a kamaszkori demencia szinte föl ismerhetetlenné vált előharcosaként – végül a XX. századi esztétörténet egyik legundorítóbb szemétdombján, az egykori Margit Körúti Fogház falai között találjam magam, s tanár elvtársazzam és elvtársnőzzem a fiatal ipari munkáság kiképzéséhez innen-onnan összetrombitált negyedosztályú kádereket. Erre mi történik még az őszön? Irodalomtanárom, Csoma Lajosné, a Buda-Hegyvidékszerte áldott emlékezetű Forgács Emma néni (aki egyetlen, ámde teljességgel fölfoghatatlan kivételként mond ellent a fenti szabálynak) Petőfi-estet hirdet a Margit körútról nyíló Bakfark Bálint (akkori nevén a számomra azóta is letargikus üzenetet hordozó Iparos tanuló) utcai intézményi kollégiumba. Meghívott vendégei: Czine Mihály irodalomtörténész és Szirtes Ádám – a színész. Kérésre a színészt mint a névhez szorosan kötődő mesterséget ismételten nyomatékosítani kell az osztály előtt, amiből egyenesen következik, hogy Czinéről vagy mindenki tudja, kicsoda, vagy senki, és senkit nem is érdekel. Úgy érzem magam, mint akit fejbe kólintottak, képtelen vagyok eldönteni melyik érzés erősebb, az öröm-e vagy a szégyen. Pontosabban, a lemoshatatlan szégyen és az emészthetetlen gyalázat. Zavartan fészkelődöm, de hamar belátom, e helyt nincs miért.

Talán egy hét se telik el, s először hallom Czine Mihályt előadni, aki már azzal levesz a lábamról, hogy érezhetően nincsenek skrupulusai. Eszébe se jut, föl se merül benne, hová, kik közé jött, mert sugárzik róla, hogy neki ez minimum édesmindegy. Hamarosan meg is szűnik köröttem a világ, mert ő Petőfi Sándorról szólva is lényegében a személyiségről, az önazonosságról, s a mindezeket földúsító és megemelő költészet mibenlétéről misézik a legprofánabb környezetben is a legszentségesebb nyelven, azaz úgy és olyasmiről, ahogy és amiről mi itt mindannyian – egyrészt életkorunkból, másrészt a fennálló rendszer természetéből fakadóan – együttvéve se hallhattunk eddig egy árva kukkot sem. Jellemző módon Szirtes Ádám produkciójára nem is emlékszem, csupán arra, hogy az estét követően – miután a tanárnővel parolázgató Czine háta mögött óvatos léptekkel elhagyom a termet – először csikordulnak össze a fogaim a tehetetlen-

ségtől. Ám a gondolataimat alaposan átmozgató előadás az első reménysugár is egyben, ami ez alkalommal még nem több egyetlen kérdésnél: vajon lesz-e érkezésem ezt az erőnek erejével rám kényszerített, ám nyilvánvalóan az égvilágon sehová se vezető hajtúrkanyart bármikor is a magam javára fordítani?

Aztán 75-ig elsősorban apámtól hallok Czinéről, de vannak egyéb félreérthetetlen jelei is, hogy folyamatosan jelen van az életében, mert olykor még anyám sem áthat czinemiskázni, ő persze inkább fennhangon s általában éjjel után, amire minden alkalommal fölriadok, de lapítok tovább, mert igaz ugyan, hogy elkezdődött valami körülöttem, de összességében még mindig alig látszom ki a trágya alól. Egy ideje följárok a Timár Sándor vezette s éppen a fénykorát élő Bartók Táncegyüttes próbáira a Toldy Gimnáziumba, testközelből figyelhetem Csoóri Sándort, Nagy Lászlót, Szécsi Margitot, Kósa Ferencet, Kallós Zoltánt és másokat, hétvégeken a táncházakban köszörülöm magam, hol a belvárosi Molnár utcában, hol a Mexikói úti Kassák Klubban, a legszebb lányok fülébe pedig megunhatatlan Sinka-verseket duruzsolok, aminek erősen remélt hozadékaként egyre gyakrabban húzhatom ki magam előttük. Ekkor már álmomból fölzavarva is fújnam, hogy Czine Mihály éppen a Toldy Gimnázium fölötti, a 45-ben fiatalon, ámde máig tisztázatlan körülmények között elhunyt opera-énekesnőről, Szabó Ilonkáról elnevezett utcában lakik. S nem kevésbé melengetem a reményt is, hiszen ha kicsit is kegyes hozzám a sors, előbb-utóbb találkoznom kell vele, otthoni tapasztalataim alapján, vélhetően valamikor a késő esti órákban, midőn próba után, a meredek Franklin, majd az Iskola és a Markovits Iván utcákon át lejutok a Batthyány téri metróhoz. Talán éppen ott, ahol azon a nagyjából tíz év előtti lélekröptető napon apám bemutatott neki. Már azt is elképzelttem, milyen lesz, ha az első adandó alkalommal elébe állva ismét bemutatkozom, és végre megköszönhetem a nem halványuló Petőfi-estet, amelyen kizárólag neki köszönhetően voltaképpen úgy estem át, mint valami irodalmi tűzkeresztsegen. Mellettem szólt ugyan, hogy életkorom alapján még mindig nem lehetnék a tanítványa, ám mindez eltörpült a kimagyarázhatatlan valóság mögött, mely szerint szándékom és akaratom ellenére a közeli Állami Nyomdában vagyok vilanyszerelő. Mert ezt valahogy mindenképpen meg kellene úszni, legrosszabb esetben pedig olyannyira elbogatellizálni, mint valami szóra sem érdemes csekélységet, mert egy ideje már ez volt a magát legszilárdabban tartó igazságok egyike. Sok minden egyében is átrágtam magam, amiről feltétlenül szólni akartam előtte, de mikor egy este váratlanul megpillantottam magam előtt, a másodperc tört része alatt fölmértem, hogy az összes gondolatomat, hálámat és tiszteletemet egyetlen jól artikulált köszönetbe kell belesűrítsem, a helyzet ugyanis ennél többre nemigen alkalmas. A sötétség ellenére ezer közül is ráismertem volna, így most is látom, ahogy a Franklin utcán kaptatva, de a maga szabta ritmusra érezhetően ügyelve szedegeti a lépcsőfokokat, s jobb kezével a korlátba, baljával a kontrára lengetett aktatáskájába kapaszkodva közeledik felém, miközben főpohárnoki méltósággal, dalban tudatja a sötétben itt-ott még fölbukkanó lézengőkkel, hogy *Bocsárd körül van kerítve*. A szívem a torkomban

dobog, de igyekszem úgy időzíteni, hogy lehetőleg éppen akkor érjek mellé, mire *holtig fájó szívvel* már ama *szép lányt is benne hagyta*. Jó estét kívánok, Tanár Úr! – szalad ki a számon, de olyan ügyefogyottnak, idegennek és főleg hamisnak érzem, hogy alig ismerem magamra. Jó estét, jó estét! – fordulna felém, a *jót* egy levegővel is mindkétszer keményen megnyomva, de már csak a hátamat láthatja. Az Iskola utca sarkánál már átkozom magam: talán sose fogom megtudni, mit mulasztottam.

Mindez pedig – a nyári időszakokat leszámítva – lényegében ugyanígy folytatódik egészen 77 őszéig, hiszen nincs hónap, hogy legalább egyszer ne melőznénk egymást a jól bejártott útszakaszon. Legfeljebb annyi a különbség, hogy immár nem magányosan, hanem rendszerint többedmagammal közlekedem, amely bár kétségtelenül még inkább személytelenít, de arra is kiképez, amire talán a legnagyobb szükségem van: a valamivel nagyobb bátorságra. Így amikor a már megszokott módon, este tíz óra tájban ismét ráköszönök, már azt is tudja, hogy személyemben a Toldyból jövő Bartókos táncosok fejezik ki iránta érzett tiszteletüket, legalábbis valami ilyesmit dadogtam felé, amikor egyszer – valamiféle rendszert sejtve a dologban – váratlanul rákérdezett a kilétünkre. Igazán kényelmetlenül azonban akkor éreztem magam, amikor a társaimban fölmerült, miként léteznek az, hogy én mindegyikük előtt s már messziről észreveszem őt, és sose felejttem el elsőül üdvözölni. Nekik még megválaszoltam valahogy, amit így-úgy el is fogadtak, ám sokkal jobban zavart, hogy úgy éreztem, mindabból, amit magamnak felelnék rá, valószínűleg alig értettek volna valamit.

Október 6-án, Kormos István halálának napján megkapom a katonai behívóparancsot, minek következtében a rákövetkező két esztendő – egy szerencsés módon a szolgálatomba szegődő epizódtól eltekintve – összességében elpocsékolt életidőnek tekinthető. Az egyetlen, ám elévülhetetlen érdeme, hogy betűittas kitarottjaként két friss remekmű, Csoóri Sándor *Nomád naplója* és Kányádi Sándor *Fekete-piros versek*je szed szét apró darabokra, és már nem tudnak ugyanúgy összerakni. Természetesen nem minden előzmény nélkül, de az élmény akkora, hogy saját kevéske szerepem is mindörökre elvész benne. Midőn a huszonnégy hónap leteltével visszalépek a gyűlölt kerékvágásba, már enyém a mozgósító erejű bizonyosság: a fölöttem eddig egyeduralkodó néptánc mellett (ami sosem csak önmaga, hanem ezer más dolog egyben) ott ragyog immár az irodalom is. Ekkortól és a saját bőrömön kezdem igazán megérezni, hogy semmi sincs ingyen, sőt minél fontosabb valami, annál összetettebb, így az ára is jóval nagyobb. Itt van mindjárt a Bartók Táncgyűttes, amely a Toldy Gimnázium tornaterme helyett már a város másik végén, egy tőlünk tizenöt kilométerre gubbasztó, rosszarcú zuglói általános iskolában próbál, így nemcsak a korábbi beidegződéseim, de velük Czine Mihály is eltűnik a látókörömből. Ez pedig egyáltalán nincs rendjén. Lassan és módszeresen kezdem el becserkészni, miközben egy valódi áldással fölérő „véletlen” is a kezemre játszik. Medvigy Endre irodalomkutató, a Czine-tanítvány (Gy.) Szabó András, a korábbi

Ki Mit Tud?-os Tordai Ferenc, valamint az általam már a Bartókos énektanítások alkalmával megismert Marosi Júlia népdalénekes mellett, 80-tól kezdődően, a Sinka-versekre „szakosodott” apám is föllép a Forrás Kör nagy sikerű irodalmi estjein, az Egyetemi Színpadon, melyek közül nem egyet a Tanár Úr vezet be utánozhatatlanul áradó ékesszólásával. A különböző műsorfüzetekből, meghívókból mindig tudom, mikor s hol szerepel, s ha csak tehetem, igyekszem őt meghallgatni. 82-öt írunk már, mikor *Nép és irodalom* című kétkötetes művét véletlenül megpillantom a Moszkva téri könyvesnél, amelyre azonnal lecsapok. Még javában szédelgek a terhe alatt, amikor apám riadóztat, kapjam a hónom alá, s irány a Molnár utca, a Belvárosi Ifjúsági Ház, Czine ott tart előadást a népi mozgalomról. Legyek nyugodt, ő is velem tart, így ezúttal nem kell szemérmesen félrehúzódnom, sőt minden bizonnyal dedikáltathatom is vele. Persze, ha apámmal megyek, az merőben más, akkor minden a legnagyobb rendben van, mert a közelében – ha képes vagyok élete legotrombább döntéséről megfedkezni, amelyről egyébként azóta sem beszélünk – még most is minden ugyanúgy működik, mint gyerekkoromban. S hogy ez mennyire így van, arról a *Nép és irodalom* gondosan megkomponált, gyöngybetűs ajánlása mindennél pontosabban árulkodik. „Ifjú Léka Gézának, / a mindig fiatal, / Sinka Istvánt / legszebben / mondó / Léka Géza / fiának, / szeretettel – / Czine Mihály.” Elragadtatásomban még az is megfordul a fejemben, hogy talán azért nem írt dátumot alá, mert azzal esetleg nehezítené az Időtlenségbe való zavartalan belesimulását.

De nincs mese, akármekkora is a teher, menekülni immár csak előrefelé lehet. 83 áprilisában Illyés Gyula halála már személyes veszteségem, mégsem tudok részt venni a temetésén, ahol pedig apám is ott áll a régi Nemzeti Parasztpártiak képviselőjében, a koporsó mellett fölsorakozott díszsorfalban. Esztendőre rá, nem sokkal azt követően, hogy hagyományteremtő szándékkal éppen Illyés születésnapján zarándokolok el Felsőrácegrespusztára és Simontornyára, a szorongató élmények hatása alatt megírom az első versemet. A fölkavaró esemény az önismeret mindaddig elgondolhatatlan, ám annál kíméletlenebb dimenzióit nyitja meg előttem, majd ugyanazon a régtől megszokott keskeny nyomvonalon araszolva tovább, 85 szeptemberére véget ér az átok, és a kamaszkori hajtúkanyar által rám akasztott s azóta jócskán el is vásított bilincs is lehullik rólam. Azt talán mondanom sem kell, hogy ekkorra már csupán egyetlen, még nálam is boldogabb ember létezik széles e világon: apám.

Tavasztól a hozzám hasonlóan lelkes és eltökélt főiskolai évfolyamtársammal, Pálincás Pistával rójuk az irodalom országútjait, és a dunaújvárosi Barsi Dénes Társaság középiskolai tanáraihoz csatlakozva egy kisbusszal vesszük be Bihart. Előbb a *Fekete bojtár vallomásaiból* elhíresült s az abban még Harcsa Dénesként megjelenő Dobai-pusztai tanító egykori iskolájának maradványainál tűzünk le egy nemzeti színű szalaggal átkötött kopjafát, hogy a következő pillanatban már egy ártatlan sajnálkozásból fakadó, amolyan térdcsapkodásos röhögőgörcs borzolja a kedélyeket. Mert hiába a minket kísérő városi televízió szolgálatkész jelenléte, ha a művelettel megbízott fő elvtárs, a dunaújvárosi

tanácselnök helyettes ki se látszik az elefántfútból... A valóban méltó környezet már Biharugrán, a Szabó Pál Emlékház szépen gondozott portáján fogad, ahol egy valaha szebb napokat látott diófa tövében koccinthatok az író eddig csak hírből ismert vejével, az (1947 őszén Kovács Imre társaságában az országot is elhagyó) egykori parasztpárti országgyűlési képviselővel, Mikita Istvánnal. Amint rákérdezek, hogy ugyan mi lelte ezt a szép fát, hogy alig maradt benne élet, ravaszul elmosolyodik, de készségesen válaszol: Ez a fa nekem köszönheti az életét, fiatalember! Mert legalább húsz vödör betont töltöttem bele az odvába. Majd szidnak érte, ahogy csak bírnak – kuncog –, ha egyszer ki akarják vágni! A kertet mutogatva észreveszi, hogy megakad a szemem a kerítés mögötti, terméskövekkel körülkerített tűzrakóhelyen, amelynek közepében embernyi gúlába szerveződve tüntetnek az üres üvegek. Nono – emeli föl az ujját –, hátrább az agarakkal! Mielőtt még azt képzelné az úr, hogy hú de milyen iszákos ember vagyok, hát csak annyit mondok én magának, hogy azoknak ott legalább a felit egyedül a Czine Miska itta meg! Olyan mámorító tágasságérzet, olyan perzselő forróság önt el, hogy még este, a vésztő-mágori tábortűznél is alig férek a bőrömben. Megindultságomban Sinka István *Legény Tót Mihály haldoklása* című versét kapom elő a memoriterből, amivel előbb csak síri csöndet, utóbb általános megdöbbenést váltok ki, mert eddig úgy könyveltek el, mint akivel csak többen vagyunk.

Nehezen szabályozható átalakulás zajlik bennem, olykor magamtól is megremülök, de amíg látogatnak a versek, nincs különösebb veszélyérzetem. 88 augusztusában apám ismét a fülembé ülteti a bogarat, kísérem el Szentendrére, ahol a Fényes Szellők Baráti Körének égisze alatt az ő régi komáját és harcostársát, a fáradhatatlan kultúra- és közösségteremtő fenomént, Réthey Prikkel Lajost köszöntik seregyrien a névnapján. Húzódózom, de nem tágit: jól gondoljam meg, mert a jó Lajos osztályon felüli házigaзда, ami garantáltan remek borokat és rendszerint irtózatot mennyiségű, bográcsban rotyogtatott kunsági lebbencset von maga után. Különben Miska is ott lesz, teszi hozzá sokat sejtetően, és fölmutatja a versemet, amelyet a népes társaság előtt tervez elszavalni. Annak ellenére, hogy a legkevésbé se szokott a levegőbe beszélni, ezúttal valahogy mégse gondolom, hogy szinte minden pontosan ugyanúgy zajlik majd, ahogyan azt beharangozta. Hát, nagyot tévedtem. A boron és a kolosszális lebbencsen kívül leginkább Tóbiás Áronra, Örvös Lajosra és Dékány Kálmánra emlékszem vissza jó szívvel, mint akik a versem elhangzása után s apámra való tekintet nélkül is őszinte érdeklődéssel álltak le velem beszélgetni. És persze Csohány Klárra, az ereje teljében távozott nagy tehetségű grafikus, Csohány Kálmán lányára, aki rövid ideig általános iskolai osztálytársam is volt a Pasaráten. Ám végső soron a selyemtől a darócig mindent eljátszó, végül ki tudja, ki által végig sértett Obersovszky Gyuláról se mondhatok egy rossz szót sem, aki idő előtt, sötétkék Lenin-sapkáját a bográcsba vágva hagyott ott csapot-papot, és indult meg nagy garral toronyiránt. Azonban legnagyobb megnyugvásomra, mindenki Miskája már csak a szertartás érdemi része után érkezett meg, de

annál szívélyesebb és szeretetteljesebb sürgés-forgást még nem látott a világ, mint amilyen körötte kerekedett. Percekig borzongtam, hajszálpontosan úgy, mint annak idején a Vízivárosban, és igen, az is megfordult a fejemben, hogy talán utoljára élhetek át efféle földi csodát, hiszen a napnál is világosabb, hogy ezt a minden porcikámat delejező kisugárzást egyszerűen lehetetlen átörökíteni. Mert azon túl, hogy legszívesebben sírva fakadtam volna a csillapíthatatlan örömtől, közben ezzel a tudattal is birkóznom kellett. A szememmel apámat kerestem, aki úgy nézett vissza rám, mintha előre tudta volna, mi előtt adom meg magam leginkább s a leglátványosabban, mégse találtam benne egyetlen kimódolt pillantást sem. Újból olyannak láttam őt is, mint gyerekkoromban. Nincs ebben valami kódolt üzenet? – kérdeztem magamtól, mint aki képtelen a valósággal mit kezdeni.

Mint ahogy a mögé sem a pusztá véletlent képzelem, hogy éppen itt szakadt meg az emlékezet filmje, amely néhány órával később, már a szentendrei HÉV-en, s a szokásosnál valamivel lassabban forogjon tovább, hogy még alaposabban megfigyelhessem a történeteket. Te, Miska – szólal meg apám, kezét a vállamra téve –, hát most mondd, ez a gyerek meg versírásra adta a fejét, de úgy forgatja a szót, hogy még engem is zavarba hoz vele. A minap például egy olyat tett elém, ami ábécé sorrendben szedi strófákba azokat a magyar írókat és költőket, akiket a Sütő András által elkeresztelt *anyajegyes irodalom* körébe tartozónak gondol. Légy szíves, vizsgálj már meg ökelmét, nehogy végül a nagy semmit hizlaljuk ezzel a még rám is át-átragadó lelkesedéssel. Láthatóan a vér is belém fagy, de Czine Mihály a szemközti ülésből lassan rám emeli tekintetét, és barátságos mosollyal megkérdezi: Az a-betűhöz Ady Endre tartozik, ugye? Nem. Nem ő – felelem, hanem Asztalos István. Czine abban a minutumban fölpattan a helyéről, és apámhoz fordul: No, ha Asztalos István, akkor Gézám, mi téged most szépen magadra hagyunk, te csak olvasgass kedvedre, mert én átülök a fiaddal a másik oldalra! Eleinte szédelgek a lefegyverző gesztustól, de valamelyest meg is nyugszom, mert a későbbiekben már nem feszélyez apám hallótávolságon túli, passzív közelsége sem. És ha már így szóba került, végigmegyünk az *Anyajegyes ABC* egészén, amiről a lelkem mélyén magam is tudom, hogy erősen bíceg, lévén, hogy inkább etikája van, semmint esztétikája, mégis örömmel beszélek róla, mert arra kiválóan alkalmas, hogy sajátos keresztmetszetét adja egy formálódó szemléletnek, amely esetleg érdekes lehet. Míg be nem érünk a Bathyány térre, úgy terelget, hogy szinte szünet nélkül mondjam a magamét. Pontosan érzékelem, hogy minden szavamra erősen figyel, ám az arcáról semmit sem tudok leolvasni. Végül azzal nyújtja át a telefonszámát, hogy szedjek össze 25-30 verset, és küldjem el neki a Szabó Ilonka utcába. Azután szusszanjak egyet, s ha utána fölhívom, a továbbiakról majd akkor értekezünk.

A szeptember közepére egyeztetett napon már kora reggel óta semmi hasznom, egyebet se teszek, csak járkálok fel-alá, és már jóval a megbeszélrt időpont előtt ott őgyelgek az Alsó-vízivárosi Paradicsomban. Az Iskola utcában még a lassan matrónakorba lépő Isabella ablakával szemezgetek, amely apámat

legény kora óta be-becsalogatja, aztán mégis átsétálok a Markovits Iván utcába, be egyenesen a régi Bartókosok által csak kis Vigadónak nevezett nosztalgikus, kiköpött polgári miliót árasztó kultúrkocsmába, hátha egy stampó valami oldaná a jócskán fölgyülemlett feszültséget. A régi helyemre ülök le, ugyanoda, ahol egy alkalommal igazi, hamisítatlan fakabát igazoltatott minket egy próba után, noha alig látszottunk ki a tömérdek *Márka meggy* mögül, majd szemét a sarkba állított robusztus ütőgardonon legeltetve, azt is tudni akarta: „Az a gitár kié?!” Még javában ezen a robbanásveszélyes pillanaton tűnődöm, amikor, mint valami zseniális mentő ötlet, úgy hasít belém a felismerés: hiszen az én egykori gyerekorvosom, a drága Szolga Pali bácsi rendelője csupán karnyújtásnyira van tőlem, s ha ne adj’ isten, a szerény fogyasztás miatt kinéznének innen, vele tán eltölthetném a hátra lévő, még mindig nem kevesebb, mint bő fél órát. Próbálok mindenfélét kitalálni, csak ne érezzem ilyen erősen a kérdések kérdésének – ugyan mit szól majd Czine a verseimhez? – hirtelen rám törő, ám eddig kellően át nem gondolt egzisztenciális kockázatát. Most mondhatnám, ha tíz évvel fiatalabb lennék, eszembe se jutna ilyesmi, de nem lenne igaz. Valószínűleg ugyanezt éreztem volna akkor is, mint amit most, 31 évesen. Miután kiderül, hogy Szolga Pali bácsi ma nem is rendel, az Isolabellában még bekapok egy kávé, és komótosan ráfordulok a Franklin utcára. A lépcsőkön fölbattyogva, a Donáti sarkán előkotrok egy cigarettát, de nem esik jól, néhány slukk után messzire röpítem. Még följebb, a Toldy Gimnázium sarkánál döbbenek rá, hogy utoljára tíz éve, katonai egyenruhában jártam itt, de jól emlékszem rá, mert amint Halmos Béla meglátott a folyosón közeledni, azonnal és keményen meghúzta legényest: *A jó lovas katonának...* Innen már tényleg csak egy rövid kaptató, talán ha ötven méterre lehet a Szabó Ilonka utca. Amint föllépek rá, és jobbra fordulok, mindjárt az első a 31-es számú ház, ahol az ujjam még a csengőn van, de Czine már nyitja az ajtót.

Enyhén szólva is igen nagy túlzás volna azt állítani, hogy nem vagyok megilletődve, de olyan keresetlen, mégis nagyvonalú rutinnal kezeli a zavaromat, hogy azt tanítani lehetne. Látja rajtam, hogy szükségem van egy kis akklimatizálódásra, s ahogy beljebb tessékel, biztat is, bártan nézzek körül, addig ő behozza a bort, mert neki aztán elhihetem, hogy a jóféle bor még a legmegátalkodottabb abroncsokat is képes leparancsolni a szívről. A falon Nagy László méretes arcképét nézegetem, próbálok kifürkészni, nem az én felemás lelkiállapotomtól tűnik-e a szokásosnál is személyesebbnek, elevenebbnek, aztán rájövök. Hát persze! A félbehasított, hánccsós nyírfaágból készült képkeret lehet az oka, ami még ebben az állapotában is az élet, a tapintható és múlhatatlan létezés képzetét kelti. Mire Czine megjelenik az üveg borral és a poharakkal, már higgadtanak és összeszedettnek érzem magam, s úgy gondolom, ítéljen rólam bárhogy, képes leszek azt rezzenéstelen arccal végighallgatni, de ami fontosabb, el is fogadni. És azt jól teszem, mert ha egészen őszinte akarok lenni magamhoz, annyi kudarc ért már eddig is, hogy tulajdonképpen nagyon úgy néz ki, mintha ez menne nekem a legjobban. Egy kis asztalka mellé telepedünk le, amelyen

legfölül ott látom az én verses dossziémat is, ami jelen állapotában nem egyéb, mint maga a forró kása. Czine rápillant, majd rögtön utána rám, és egy-két, gondolom, a finombeállításhoz szükséges rövid kérdés-felelet után megkönyörül rajtam, vesz egy mély lélegzetet, és nem kerülgeti tovább. Hát, Géza! Ebből lesz valami! – summázza a lényegét a rá olyannyira jellemző, a szélesnél is szívmenetesebb mosollyal, s már tölti és emeli a poharat. Isten tartsa meg, az édesapjával együtt! Egészségére, Tanár úr! – motyogom, és az is biztos, hogy az első kortyok után még valami köszönetféle is elhagyja a számat, de bocsássa meg nekem az ég, hogy azt követően már csak akkor térek újra magamhoz, amikor – minden bizonnyal a részletesebb értékelés végeztével – valahogy visszakerül hozzám a szó, mert az meg immár megállíthatatlan. Mindent fölemlegetek, ami a „közös múlt” kapcsán csak eszembe jut, a karakteresebb, főként a környékbeli részleteket még színezem is, így a beszélgetés nem egyszer csap át önfeledt nevetésbe. Géza, maga egy komplett világgal ajándékoz itt meg engem, így igazán nem szép tőlem, hogy fogalmam se volt róla, milyen módszeresen s mekkora ragaszkodással őrzi és mozgatja benne szerény személyemet... – tűnődik szinte szabadkozva. Egykori tanítványát, a Kilencek fanyar és ironikus Filoszát, Péntek Imrét hozom még szóba, aki első verseimet gondozta a *Fejér Megyei Hírlap* kulturális mellékletében, mert komoly remény van rá, hogy szerkesztésében jövőre szélesebb körben is bemutatkozhatunk Pálinkás Pistával egy nagyjából húsz-húsz verset tartalmazó, országos terjesztésű kiadvány erejéig. Czine érdeklődve hallgatja, majd a lelkemre köti, amint napvilágot lát, tüstént jelezsem, és mindjárt föl is hatalmaz, ezen túl bármikor hívhatom, mert, miként itt, úgy a jövőben akár az egyetemen is fölkereshetem. Talán másfél órát tölthetek nála, de a végén már erősen hitetlenkedem, sehogyan sem ismerek rá arra a valakire, aki ide nem sokkal korábban belépett. Ám a búcsúzást követően, alighogy becsukódik mögöttem az ajtó, néhány másodpercre mégis elbizonytalanodom: most aztán merre vegyem az irányt? Arra-e, amerről jöttem, vagy válasszak más utat, hogy ez a még fölmérhetetlen élmény a lehető legtovább munkálhasson bennem? Aztán valami azt súgja, ne okoskodjak. Különben is, ma még a Franklin utcai lejtmenet is fölfelé visz!

89 tavaszán, nem sokkal az államvizsga előtt, valóban megjelenik a szűk körökben igencsak várva várt *Mécsék* (Léka Géza és Pálinkás István versei) a Dunaújvárosi Bartók Béla Művelődési Központ kiadásában. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat kereken 1000 példányt rendel belőle személyesen tőlem, amelyet magam szállítok el a Kén utcai raktárába. Még aznap Czinét is értesítem, aki megörül a jó hírnek, s máris invitál, még a héten feltétlenül ugorjak be vele a tanszékre. Apám is azonnal akcióba lép, előbb jó ismerősénél, a Moszkva téri könyvesnél, majd a Batthyány téren cirkáló mozgóárusnál hagy belőlük pár példányt, aki számomra érthetetlen módon, mindig más és más helyen bukkan föl a metró környékén. Még az imént említett gyerekorvosomnak, Szolga Pali bácsinak is visz belőle a Vas utcai lakására, ahol illendően megköszönik a nemes gesztust, majd szomorúan tudatják a nehezen emészthető hírt: végleg elkésett

vele... Az egyetemi látogatásra nekem sem sikerül a legmegfelelőbb időpontot eltalálnom, mert Czine éppen tanszéki értekezletet tart, mikor némi, talán a helyismeret hiányából fakadó szorongással megállok a színe előtt. Hirtelen néma csend lesz, minden szem rám szegeződik: hát ez boldogtalan meg ki az ördög lehet? – olvasom le az arcokról. Valamit nyökögök a telefonon megbeszélétekről, és hogy én egyáltalán nem akarok zavarni, sőt szívesen várok is, de Czine leállít, majd elnézést kér a kollégáktól, és megkülönböztetett vendégszeretettel tessékél át egy üres szobába. A hosszú tárgyalóasztal alól kihúz két széket, aztán leül közvetlenül velem szemben. Olyan átható, ugyanakkor izgagtott pillantásokkal méreget, mintha valami régen várt, titokzatos hírnök lennék, aki konspiratív módon, inkognitóban járja a magyar nyelvterület egészét, s akinek érkeztere idehaza fontosabbnál fontosabb ajtók s hivatalok nyílnak meg, majd bizalmasan a térdemre teszi a kezét, s mintha kicsit közelebb is hajolna. Hát akkor vágjon bele! Mi újság Erdélyben?! – szegezi nekem, amin úgy megütődöm, hogy alig tudom összeszedni magam, hiszen én már tudom, amit ő még nem is sejt: nyilvánvalóan összetéveszt valakivel. A csupán másodpercekre beálló kínos csöndben önkéntelenül is a táskámban kezdek el matatni, majd előhúszom a vékonyka kötetet, és a hátlapjával fölfelé fordítva nyújtom át neki, amin ott a fényképem, alatta nagy betűkkel pedig a nevem. Hej, Géza! Ifjú Léka! A kutyafáját! – csap a homlokára, és fölkacag, de ez nem a már korábban megismert „primer” kacagás, hanem annál sokkal több, mert ebben már ott érezni a falusi lélek által megtagadhatatlan gyarlóságtudat alaptónusait, így a szabódás és a pironkodás lehetőleg rezdüléseit is. Ily módon ez az időben alig kifejezhető, mégis mély nyomot hagyó benyomás egyúttal átszellemült könyvtárigazgatómat is messzemenően igazolja, aki indulásom előtt még újból megosztotta velem: valahányszor ő Czine Mihálynál vizsgázott, mindig úgy érezte, mintha egy hibátlan stílusban megkomponált vidéki lakodalomba érkezett volna. Mielőtt bármit is föltételezhetnék a baki háttéréről, Czine elegánsan tovább lendül, és egy nem várt, de annál megtisztelőbb fordulattal az *Új Írás* februári számát ünnepli jelentőségénél jóval hosszabban, amelyben az ő kezén is átment versekkel bemutatkozhattam, sőt – jegyzi meg ravaszskásan – ha hírnökeinek hinni lehet, mintha arról is hallott volna harangozni, hogy Utassy Jóska körül valaki fölöttébb járja már a bojtár-verbunkot...

A kimondottan jó hangulatú beszélgetést követően talán negyed óra sem telik el, mikor az „öreg Gézának” címzett jókívánásaival megpakolva, kikalapált, öntudatos lélekkel lépem át a Kazinczy utca 5-ös számú ház küszöbét, majd a kapualjban az öntött táblás burkolat patinás SALVE feliratát, az emeleten mégis csalódnom kell, mert akihez igyekszem, még nem tartózkodik otthon. Némi tanakodás után lebotorkálok az épület alagsorában működő, ám az utcafrontról nyíló Tabdi borozóba, ahol kénytelen vagyok a szilváni kisfröccs mellé még le is könyökölni, mert ülőhely nincs. A fal mellől figyelem, amint a kanyarodó lépcsőlejárón és a csak félig nyíló ajtón át egy idegesítően zörgő, igen hosszúnak ígérkező, vékony alumínium cső próbálja magát centiről centire beljebb ügyes-

kedni. A látvány oly mértékben valószerűtlen és tolakodó, hogy láthatóan mindenkit lefoglal. Amikor a türelmetlenebbek közül néhányan erősen szitkozódni kezdenek, már vagy kétméternyi benn van belőle, de a művelet vezénylőjéből még egy milliméter se látszik. Újabb perc múltán, mire a söntéspult fölött lógó lámpák mindegyike élénk mozgásba lendül, a kocsmában már háborús hangulat uralkodik. Ekkor tűnik föl az ajtóban egy a kalapja alól fürkésző alak, baljában súlyosan elhízott aktatáska, ám jobbával a százszer elátkozott csövet navigálva, de nem ám csak úgy pórén, hanem egy hófehér zsebkendőn keresztül, nehogy az alumínium befogja a markát. De hiszen ez a Miska! – kiált fel valaki, és míg azon tűnődöm, micsoda távolság feszül Miska és Miska között, a kocsmárossal egyetemben többen is a segítségére sietnek, így a csövel együtt végül a hangulat is elcsendesedik. Már majdnem elhiszem, hogy több meglepetés nem érhet, de még ugyanabban a percben föltűnik, hogy ez a Miska le sem veszi rólam a szemét, s amint rápillantok, megindul felém, majd az intim szférámba jócskán belépve megáll előttem, az orrunk kis híján összeér. Nem látta a nyugdíjasainkat?... – tekeri nyakam köré a kérdést, amelyhez fogható oktalanság eddig még nem ejtett gondolkodóba, így a nyomában föllépő zsigeri pánik hatására valósággal kitörök az ivóból, és meg sem állok a Blaha Lujza térig, ahol elnyel a metró. Évek múltán, a Molnár utcai táncházban éppen magától a sors-társait messziről kiszimatoló „Tabdi Miskától” tudom meg, hogy a megfutamodásra késztető alak nem volt más, mint a garabonciás hajlamokkal jócskán megáldott költő, Párniczky Mihály, aki, míg a *Hogyan kell egy hegyet arrábhörgetni* című versét fölidézem, most is előlép Czine árnyékából, s ott markolja a csövet a kocsmajaajtóban. „először is a hegyet átértelmezzük / a tulajdon hült helyévé / majd a célirányosan megválasztott / új helyet hegygé / végül a két értelmezés relációját / átértelmezzük görgetéssé // (a feladat először / nehéznek látszik / végül az ember eljut / eddig az egyszerű / de önkielégítő megoldásig)”

A 90-es évtized már a süketítőnél is körmönfontabb csinnadrattával, ám még annál is kápráztatóbb szemfényvesztéssel indul. A rendszerváltoztatás elképzelt ethosza persze a leghitelesebb elméket, így Czinét is csatasorba szólítja, aki a Magyar Néppárt–Nemzeti Parasztpárt (amely sem akkor, se máskor nem tudott országos politikai tényezővé válni) képviselőjében a televízió keresztül intéz néhány perces kortesbeszédet a választópolgárokhoz. Meghatódva figyelem, mert minden szavával erősen vonz, hiszen Illyésékről, Szabó Zoltánékról, majd Nagy Lászlóékról és általában a népi mozgalom történelmi szerepéről, helytállásáról, végül kivégzéséről beszél. A dolog egyetlen szépséghibája, hogy némi túlzással talán név szerint is föl tudnám sorolni mindazokat, akiket képes lehet maga mellé állítani vele. Az 1943-ban Németh Lászlókat még élőben hallgató egykori szárszói táborozó, a *Kézai Simon védelmében* című vitairatáról elhíresült Sebestyén László – apámon keresztül – engem is behívat ugyanazon párt Baross utcai központjába, de hiába állnak menetkészen a falánk nyomdagépek, az én képviselőjelölti arcképem nem lesz ott estére az utcákon ötezer példányban, annyi szent! Ahogy a fizetésem négyszeresével induló par-

lamenti alapbér, valamint a számomra kinézett kulturális bizottsági tagság és annak pótlékai is éppen csak a fülemig jutnak el, onnan viszont sehova. Már javában regnál az Antall-kormány, mikor az *Új Írás* márciusi számában napvilágot látott egyik versem váratlanul újból megjelenik. Júliusban hozza a magyar kulturális sajtóból még további két évig – megszűnéséig – rendületlenül válogató *Látóhatár*, amelynek helyettes főszerkesztője ekkor Czine Mihály. Azt már történész szerkesztőtársa fiától – a *Fölszállott a páva* azóta országos elismerést kivívott zsűritagjától, Diószegi Lászlótól – tudom meg, hogy sejtésem beigazolódtott, mert az esemény természetesen egyedül Czine közbenjárásának köszönhető, aki még a nem kevésbé tiszteletre méltó Diószegi István professzor számára is emlékezetes módon, ellentmondást nem tűrve állt ki mellettem, névtelen senki mellett. Később arra is fény derül, hogy a negyedik strófa nagyon is kellett az ominózus versbe, mert történelmi áthallásai nélkül talán át is siklott volna fölötte. Mert az „Újra együtt császár, király / kék- és félcédulás zsvány / hányja rám mind a keresztet” kitétel szinte hús-vér tapasztalat még az ő számára is, legalábbis ezt üzeni apámmal a Székely utcai Bástya borozóból, amely hogy, hogy nem, éppen a Batthyány és a Corvin tér között található.

Különös módon a történet utóbbi része valahogy jobban hozzám nőtt, mint az első fele, bár meglehet, éppen csak a vízivárosi vonatkozás emeli hajszálnyi-val följebb, s csupán a maradék érzet- és észleletfoszlányok mondatják ki velem. Most mégis úgy tűnik föl, mintha Czine Mihály kapcsán eleve lett volna bennem valamiféle soha be nem vallott, lappangó, nevezhetjük akár célképzetnek is, amely a kapcsolattartásnak ezt az egyéb tartalmakkal is átszőtt, közvetettebb módját talán többre tartotta a jeles alkalmakhoz jobban igazodó, inkább célirányos vizitálásnál. Azt persze nem tudnám megmondani, hogy ilyesmihez vészületett lelki alkat kell-e inkább, vagy elég egy kinőhetetlen komplexus is, amely a „bocsánat, hogy élek” attitűdjét ugyan régen maga mögött hagyta már, de semmitől sem retteg jobban, mint a levakarhatatlanság felé vezető *túlszerepléstől*. Ez a gyakran hullámozó bizonytalanság azonban már nem tart sokáig, mert 90 második felétől Utassy Jóska néhány rezdülése is elég hozzá, hogy előbb csak a személyességről, aztán persze a versről és a költészetről, végül magáról az irodalomról alkotott addigi fogalmaim is kártyavárként omoljanak össze. Három-négy esztendőm biztosan rámeleg, míg ezt a merőben új, és döntően a mentális folyamatokat felügyelő érzékelés- és létezés technikát elkezdhettem a magam javára fordítani, miközben azt sem hallgathatom el, ha ez idő alatt csak egy kicsivel is egyszerűbb lett volna kilőni magam a világűrbe, azt is megtettem volna. Ez a kellően megalapozott kishitűség az oka, hogy sem a 91-ben (amúgy minősíthetetlen kivitelben), sem a 94-ben megjelent kötetemet (amelynek hátlapjára már Utassy írt verses ajánlást) nem vállalom mindenestől, ezért a számomra legfontosabb emberek közül egyedül Czinénél nem jelentkezem velük, akinek tekintetét ettől függetlenül is végig magamon érzem. Mindeközben szomorúan nézem, hogy a 93-as *Ki Mit Tud?* zsűrijének nagy tekintélyű elnökeként egy ország figyelheti öt kínos, olykor egyre méltatlanabb helyzetek-

be sodródni, amikor némely produkciók éppen az általa méltósággal fölvezetett s az egész lényéből áradó értékrendet állítják pellengérré, illetve mondanak ellent neki látványosan, többnyire persze tudattalanul. Ekkora cinizmust képzelenség nem észrevenni. Még hogy a számos hajmeresztő, ám régóta szomjazott zagyvaságnak éppen a személyében összpontosuló értékvilág legyen a gondosan manipulált mumusa? Pedig pontosan ez történik, mert ekkora skandalum nemcsak az enyémet, de az adássorozat főrendezőjének figyelmét sem kerüli el, aki mindezt hamar fölmérve, egyre többször használja Czine félreérthetetlen testbeszédét a legirritálóbb műsorszámokkal való azonnali, menet közbeni szembesítésre. Megszólalásaiban – a valódi értékek láttán érzett minden öröme mellett – végig ott bujkál a mélyen megbotránkoztatott lélek gyanakvása, utóbb már keserű bizonyossága is: nem elég, hogy az egész felhajtás szemernyit se mozdít a kultúra szekerén, az ügy legnagyobb vesztese minden bizonnyal éppen ő lehet. Tisztán emlékszem rá, amíg az írott sajtó csendesebb része a vészcsengő körül babrál, a hangosabbja már a tenyerét dörzsöli lázasan, s nekem is egykettőre be kell lássam: vonzalmaim zöme lassan, de annál biztosabban szorul ki a médianyilvánosság első vonalból, s ami a helyére (horribilis méretekben és mennyiségben) beáramlik, annak már nincs köze semminemű emberi minőséghez.

Néhány nyilvános előadását követően még módomban áll találkozni vele, sőt továbbra is bennfentesnek érzem, mi több, hiszem is magam, hiszen két egykori kedves tanítványa, Utassy Dzsó és Kiss Bence amúgy is rendszeresen látogatja őt a Szabó Ilonka utcában, amelynek nehezen zabolázható, izgága részletei – beleértve a nem éppen publikus vonatkozásokat is – rendszerint nálam térnek nyugovóra.

95 őszén látom őt utoljára.

Egy a Petőfi Irodalmi Múzeumban zajló rendezvény szünetében jókedvűen, magasra tartott kézzel int felém a terem másik végéből, majd a mindenki által jól ismert módon elvegyül a barátok és tisztelők népes forgatagában. 96. július 19-én apám még ott fesszeng a közelében a Farkasréti temető ravatalozójában, ahol mindketten a régi baráttól, a népdalénekesnél is korszakosabb énekművésztől búcsúznak megrendülten, de Czine Mihály természetesen az egész Magyarország nevében szól az egybegyűltekhez: „Gagybátorban és Sárospatakon, Miskolcon és Hodászon, a Kárpát-medence sok-sok csillagos tornyában húzzák most a harangot: Béres Ferentől búcsúznak.” Belegondolni is borzalom, micso-da pokoli érzés lehetett rádöbbennie a még néhány évvel korábban is elképzelhetetlen valóságára, hogy azokat a távoli harangokat talán egyedül ő hallotta csak, mert olyan dörgedelmes elszántsággal ostorozza a szenttelen milliókat a rádión keresztül, akik megbocsáthatatlan közömbösségükkel tovább véreztetik ezt a jobb sorsra érdemes kis országot, mert..., és csak mondja, sorolja, mint akiben az utolsó gát is átszakadt már. Nem ismerem rá. Moccanni se bírok, aprócska szobámban állva hallgatom végig a jegyzetét, aminek végéről éppen csak a jézusi szavak hiányoznak: *Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.*

Nem akarnám az esetleges összefüggéseket túlerőltetni, de a tény ettől még tény marad: a hónap végén eléri az első agyvérzés, innentől fogva minden egyéb az Úr és a reménység kettős kötelékébe helyeződik át.

* * *

Hatalmasat fordul velem a világ. Hiába próbálok magamhoz híven tájékozódni, eligazodni, a 90-es évek végére jószerével egyetlen biztos pont marad az életben, amire, illetve akire mindenben számíthatok: Utassy József. Jó ideig a hozzá fűződő viszonyom határoz meg mindent, ami velem s körülöttem történik, akár tetszik ez nekem, akár nem. Tizenhét éves házasságom, vele teljes magánéletem hullik szerteszét, s szégyenszemre úgy kell belőlük kihátrálnom, mintha sose jártam volna a közelükben, ráadásul önként, hiszen én akartam így. Bármilyen furcsának tűnik is, ami bennem kavarg, azt legszabatosabban Németh László *Villámfény*nél című drámájának körorvosa mondja ki helyettem, s alig hihető, hogy több mint hatvan esztendővel korábban: „A világnak sem ártana, ha megtelne elkeseredett férfiakkal, akik egész életükkel kiáltják, a legnagyobbra kerestem asszonyt s nem találtam.” Mielőtt bárki megvádolna velem, nincs ebben semmiféle aránytévesztés, hiszen pontosan tudom, hol vagyok én attól, hogy egész életemmel kiáltsak bármit is, mindössze arról van szó, hogy a drámából azóta is ezt a mondatot hallom a lehangosabban. Sőt, egy ideje már a dráma se kell hozzá, büntetésnek ennyi is éppen elég.

Anyám, szokása szerint, ha meglát, egyfolytában zokog, így hithű szövetségként már csupán apámra számíthatok, aki ugyan soha ki nem heverhető módon, életem legtávlatosabb pontján állta el az utamat, de aki nélkül még sincs értelme semminek. Tőle értesülök róla, hogy az összmagyarság vitán felül legnagyobb tehetségű szónoka, vagy ahogyan első tanítványainak egyike, Görömbei András fogalmazott, vándor-prédikátora, Czine Mihály, a harmadik agyvérzését követően, 99. január 21-én, életének hetvenedik évében hagyta itt az árnyékvilágot, ám még ez sem elegendő ahhoz, hogy fölidézhessem, vajon mi történhetett velem, ugyan mi akadályozott meg abban, hogy utolsó útján magam is elkísérhessem. Persze, tudom én jól, ha annyi elég volna hozzá, csupán egy rossz csengésű nevet kellene kimondanom, s a lelkiismeretemet egy életre elaltathatnám vele, ám ezzel csak magamat vezetném félre.

A márciusi *Kortárs* igazi elégtétel. A velem egy esztendőben született, de előttem csaknem teljesen ismeretlen egykori tanítvány, majd kolléga, N. Pál József írása, a Kései naplótöredék – kitérőkkel, túl azon, hogy messzemenően pótolja azokat az információkat, amelyek nélkül a Czinéről alkotott képem közel sem lehetett teljes, két-három napra mindenestől kivon a forgalomból. Régi barátomat, (Gy.) Szabó Andrást hívom segítségül azon melegében, aki az írás szerint nevelőtanára volt egykor a Ménesi úti Eötvös Collegiumban, és megkérem, ha istent ismer, hozzon össze velem, mert nekem erre az emberre szükségem van. Valahányszor a dolgozatát olvasgatom, mindannyiszor (ma is) ugyanazt életem át: mintha Czinéhez való viszonya, nézőpontja, egész szemléletmódja valami-

képpen a jobbik énemmel szervesülne, de semmi értelme mélyebbre ásni, mert minél inkább próbálom magyarázni, annál jobban távolodom az eredeti érzéstől. Aztán valahonnan fölbukkan az a mondat is, amely végre képes kimondani, mit érzek voltaképpen: tudósként, egyetemi oktatóként is úgy szólít meg, hogy közben semmiféle távolságot nem érzékelek kettőnk között. (Hogy ennek mennyi köze lehet az emberi minőséghez, abba éppen az előbbi példa miatt most nem lenne ildomos belemenni, bár könnyen meglehet, az a bizonyos megvilágosító mondat még az előbbinél is hamarabb megérkezne.)

Andrásnak köszönhetően 2000 januárjában végre megismerkedünk, amikor is én lepődöm meg jobban, mert kiderül, Jóska pontosan tudja, ki az a Léka Géza, hiszen tizenhét (!) évvel korábban, még Illyés Gyula temetésének másnapján, a Forrás Kör irodalmi estjét követően találkozott vele először, és mindjárt tegeződésbe torkollóan, midőn az Egyetemi Színpadról többedmagukkal átvonultak a *rakodópart alsó kövétől* jó hajításnyira lévő Pipa utcai gondúzóba. Így mondja, egy szuszra, sőt még meg is toldja, mert arra is jól emlékszik, miről beszélgettek akkor este, s hogy mit mondott ő, és mit apám. Mindössze abban tévedett, hogy az időközben általa is föllett verseim szerzőségét is neki tulajdonította. Függetlenül attól, hogy mit gondolok a véletlenekről, sok minden megfordul a fejemben ekkoriban, aztán minden előzmény nélkül augusztusban már magamra kell kihívjam a mentőt – Meniere-szindróma és borsónyi infarktus a bal agyféltekén.

A *Hitel* 2000. áprilisi számát olvasva viszont már fel sem ötlök a lábadozással töltött idő, mert ekkor meg kis híján a szívem akar leállni (hiába, no, az impulzivitásnál nincs buzgóbb rizikófaktor). Jóska újabb jól irányzott írása, Krónika és vallomás a sorsunkról – meg a körülmények címmel Czine XX. századi irodalomtörténetéről szól, annak hányatott sorsáról, a csaknem három évtizedes várakozás kényszerúségeiről, de amely végül az ő szívósan elkötelezett munkájának köszönhetően hamarosan napvilágot láthat. Még a Határ úti metróból a felszínre botorkálva is azt bújom, se látok, se hallok, mígnem az utolsó oldalon jön a földrengéses mondat: „...akinek egyszer igazán 'belépett' az életébe, az valószínűleg soha nem feledte el, hogy mi a dolga itt ezen a magyar földön”. Kénytelen vagyok megállni, s jól titkolt légszomjjal küszködve, lógó karral markolom a *Hitelt*. Akkora indulat remegtet, amelyet szentségtörés volna fölcipelni egy ostobán berregő autóbuszra, s elvegyülni vele a besavanyodott, lélektelen tömegben. Kell jó negyedórányi séta, míg minden tekintetben magamhoz térek. Az idézett mondat estére nagy utat jár be, hiszen minden Czinével kapcsolatos emlékemet számba véve, lépésről lépésre sorolódik előrébb, míg helyet nem foglal magának – közvetlenül a neve mellett. Ahol már nem az a fontos, sőt abszolút mellékes is, hogy személy szerint kire, kikre vonatkozhat, hanem sokkal inkább az, hogy a kérdést megelőzve válaszolja meg: van-e célja az életben mindannak, ami velünk történik? Mert mi is történik velünk? Utolsó hivatalos stációként, 2005. szeptember 29-én, Mihály-napi közmegelegedésre N. Pál József irodalomtörténész veheti át az első Czine Mihály-díjat, s megtisztelő kérésének

eleget téve, a Petőfi Irodalmi Múzeum lelkes közönsége előtt én laudálhatom. Azt persze, hogy e kétségtelenül gyanúba keverhető záró akkordtól eltekintve, található-e akár a legcsekélyebb törvényszerűség is ebben a sajátosan szövődő kronológiában, nem merném határozottan állítani, de azt igen, hogy választásaim, ezek a rendkívüli intenzitással megélt, a kimért sorsból is leágazó egerutak voltak az én igazi mozgatórugóim, amelyek mindenkor sokkal többet jelentettek annál, mint amit a nyomukba beáramló rideg valóság számomra valaha is föl-kínálhatott.

Szabó Ottó: Ének a nőről V. (olajfestmény, 120×80 cm)

